

A konfliktuskezelés módszerei 9–11. századi francia területeken

Jelen tanulmány¹ tárgya a konfliktuskezelés módszereinek vizsgálata a 9–11. századi francia területeken. Fő kérdésünk, hogy a Karoling Birodalomban – annak is elsősorban a magterületein – a szakirodalom által általánosan tekintett konfliktuskezelési szokások eltérőek-e a 10–11. századiaktól, és ha igen, milyen mértékben. A nyugat-európai történetírásban mind a mai napig erősen vitatott kérdés a tárgyalt időszak igazságszolgáltatása.

A 20. század első felének történészei, akik elsősorban *capitulárékat* vizsgáltak, amellelt foglaltak állást, hogy a 9. századi ítélezés írott törvények szerint folyt, és bár a bíróságokon gyakran alkalmaztak rituális elemeket, istenítéleteket, alapvetően előre meghatározott keretek között működő rendszerről beszélhetünk. Az ezredforduló környékének igazságszolgáltatása viszont – álláspontjuk szerint – ezzel ellentétben minden kontrollt nélkülözve zajlott, és a legjellemzőbb konfliktuskezelési eszköz a magánháború (*feud*) volt.² A 20. század második felében azonban egyre több kutató vélte úgy, hogy nem lehet ilyen éles, politikai eseményhez kapcsolható határvonalat húzni a Karoling-kor és az ezt követő időszak igazságszolgáltatási gyakorlata között. Úgy gondolták – elsősorban a későbbi Francia Királyság területén fennmaradt oklevelek és más források alapján –, hogy a viták lezárásának gyakorlatát a vizsgált korszak egészében a pillanatnyi politikai helyzet határozta meg.³

Ez a nyugat-európai historiográfiában igen jelentős vita vázlatos bemutatása képezi a tanulmány első részét, mivel mind ez idáig a kérdés a magyar történeti kutatásban csekély visszhangot kapott.⁴ Jelen tanulmány keretei között nem térünk ki az Isten békéje és a *treuga Dei* mozgalmakra, noha ezeknek a kezdeményezéseknek is jelentős szakirodalma van, ugyanakkor a terjedelmi korlátok nem teszik lehetővé en-

* A szerző a Közép-európai Egyetem hallgatója.

1 Hálával és köszönettel tartozom témavezetőmnek, Vadas Andrásnak, aki tanácsaival és észrevételeivel munkámat és jelen tanulmány elkészítését segítette.

2 Bloch, 2002.; Van Caenegem, 1965. 691–753.; Ganshof, 1962. 91–127.; Ganshof, 1963. 63–96.; Ganshof, 1965. 47–62.

3 Cheyette, 1970. 287–299.; Geary, 1994. 125–162.; Nelson, 1996. 51–74.; White, 1978. 281–308.; White, 1986. 195–263.; White, 2005. 89–121.

4 A témáról általában: Bárány, 1999.

nek tárgyalását e cikkben belül.⁵ A dolgozat ezt követő részében – figyelembe véve, hogy a 9–10. századból jelen tudásunk szerint nem maradt fenn hasonló szöveg – egy 11. századi forrást megvizsgálva mutatjuk be a historiográfiai részben ismertetett igazságszolgáltatási módszerek párhuzamos megjelenését és a konfliktusok kezelésének komplex rendszerét. Ezt követően elemzésünk eredményeit összevetjük Janet Nelsonnak a Karoling-kori konfliktuskezelésre vonatkozó megállapításaival, hogy megkíséreljünk választ adni fő kérdésünkre: a konfliktuskezelés 9. századi módszerei valóban jelentősen eltértek-e a 10–11. századi gyakorlattól?

A Karoling-kor bíróságai a modern historiográfiában

A 9. századi bíróságokról született tanulmányok bemutatása során Marc Bloch kutatásait említhetjük elsőként. Bloch álláspontja szerint I. (Nagy) Károly, bevezetve a két-szintű igazságszolgáltatást, bírósági reformokat hajtott végre. A magasabb szintű ítélkezés a gróf hatáskörébe tartozott, míg a kevésbé súlyos ügyek tárgyalása alárendeltjére, a századbíróra (*centarius*) hárult. A grófi törvényt napokra az új rendelkezések szerint egy évben háromszor került sor, melyeken a megjelenés mindenki számára kötelező volt. A századbíróságok szűkebb körben azonban gyakrabban ülészttek, ilyenkor a pereskedő felek mellett csak az esküdteknek és a századbírónak kellett megjelenniük. Az esküdteket a századbíró, illetve a gróf nevezte ki, élethossziglan. A bíróságok általában megegyezéseket javasoltak, vagy erre kötelezték a feleket, illetve pénzbeli jóvátételeket szabtak ki. A grófi bíróságoknak ezenfelül joguk volt a vádlottat halálra ítélni vagy rabszolgasorba taszítani, bár Bloch véleménye szerint ez nem volt jellemző.⁶

François-Louis Ganshof, Bloch megállapításait kiegészítve, úgy vélte, Nagy Károly felelősséget érzett alattvalóiért és az általa kinevezett, a hatalmat képviselő emberek tetteiért, ezért egy a helyi hatalmasságoktól független, állami igazságszolgáltatási rendszer létrehozására törekedett, melyben nagy szerepet kapott a szegény és védtelen alattvalók védelme. Károly egyik legfontosabb újítása Ganshof szerint az volt, hogy a grófi bíróságok (*mallus*) Meroving-kori ülnöki testületét, a *rachimburgiit* átszervezve létrehozta a *scabinit*. Az új testület tagjai megbízatásukat élethossziglan viselték, szemben a korábbi gyakorlattal. A *scabini* tagjait a tárgyaláson elnöklő bíró nevezte ki a század tekintélyes és jó hírű embereinek köréből. A bíró szerepe általában a gróf gyakori távollétei miatt valamely megbízottjára hárult, de előfordult, hogy a gróf személyesen elnökölt. A pert lezáró ítéletet a *scabini* hozta meg, így tagjainak járatosnak kellett lenniük a szokásjogban. Mellettük a körzet jó hírű, befolyásos emberei segédkeztek a döntéshozatalban. Ha éppen a körzetben tartózkodott, a *scabini* munkáját és az ítélkezés tisztaságát a *missus dominici* felügyelte.⁷

5 Többek között Vauchez, 1994; Barthélemy, 1999; Landes, 1992; Paxton, 1992. Az Isten békéje mozgalomról magyarul: Györkös, 2000.

6 Bloch, 2002. 389–393.

7 Levillain egyik tanulmányában már korábban felhívta a figyelmet arra egy 796-os per kapcsán, hogy a *missus* lehetett a helyi gróf is. Véleménye szerint azonban ez nem befolyásolta a bírósági döntéseket, mivel a *scabini* ítélkezett és örködött a jog betartása felett. Levillain, 1937. 350–351.

E tisztviselők már a Meroving-kor óta a királyi hatalom képviselői voltak, de Ganshof szerint csak Nagy Károly uralkodása alatt jutottak jelentős szerephez. Véleménye szerint valószínűnek látszik, hogy a helyi hatalmasságok gyakran befolyásolták a bírósági ítéleteket, Ganshof ugyanakkor rámutatott arra is, hogy ezt Nagy Károly igyekezett megakadályozni. Ganshof szerint a Karoling-kori bizonyítási eljárások legtöbb esetben az istenítéletekre korlátozódtak, és ezek alapján döntöttek a bíróságokon (Ganshof ezeket irracionális eljárásoknak tekintette).⁸ Népszerű volt a forróvíz- és a tüzesvas-próba, az eskütétel, valamint a párbaj. Ezen ítélkezési formák mellett a tulajdont vagy a személyi szabadságot érintő perekben lehetőség kínálkozott írott dokumentumok bemutatására, illetve tanúk meghallgatására. Az okmányok önmagukban azonban nem minősültek elégséges bizonyítéknak, tanúkra ez esetben is szükség volt.

Nagy Károly reformjai Ganshof szerint nem bizonyultak sikeresnek, mivel a központi hatalom nem volt elég erős ahhoz, hogy a helyi hatalmasságokat minden esetben korlátozza saját érdekeik érvényesítésében. A gróf, noha körzetében a királyi hatalmat képviselte, gyakran a terület autonóm uraként lépett fel. Ennek fényében Ganshof úgy gondolta, hogy Nagy Károlynak a bíróságon kívüli egyezkedéseket sem sikerült visszaszorítania, a magánbosszúk és a peren kívüli fogott bírák segítségével zajló megegyezések Károly uralkodása alatt végig nagy népszerűségnek örvendtek.⁹

A korábbi vélekedésektől elszakadva Janet Nelson az 1980-as évektől egészen új szempontból vizsgálta a Karoling-kori bíróságok működését: nem a kiadott *capitulárek*, hanem a fennmaradt bírósági perek alapján foglalt állást. Nelson számos ponton rámutatott Bloch és Ganshof megállapításainak tarthatatlanságára, s úgy vélte, hogy a Karoling-kori igazságszolgáltatás működésében a politikai és a társadalmi környezet volt a meghatározó. Emellett arra is utalt, hogy az uralkodók intézkedései és reformjai mögött politikai érdekek húzódtak meg. Az általa vizsgált nyugatfrancia területekről származó dokumentumok alapján arra a következtetésre jutott, hogy olyan perekben, melyek tárgya egy-egy föld birtoklása volt, tanúkat hallgattak meg a bíróságokon, és írott bizonyítékokat is felhasználtak az ítélelhozatal során, míg istenítéleteket szinte egyáltalán nem alkalmaztak. Az ítélkezés folyamata azonban befolyásolható volt, amint arra Nelson rámutatott, a per nagyobb hatalmú résztvevője meghatározhatta a bíróság döntését. Ennek egyik módja lehetett, hogy megfélemlítette azokat, akik az ügyben tanúskodhattak volna.¹⁰

Nelson – Bloch álláspontjától eltérően – úgy vélte, hogy a Karoling-kormányzat bizonyos területeken alapjában véve a fennálló viszonyokat erősítette meg, törvényes kereteket adva hatalomgyakorlásának, és nem csupán a területet felügyelő földesurak hűségét kívánta biztosítani. Az uralkodó ugyanis csak ilyen módon kísérelhette meg, hogy beleszóljon a viták helyi szintű alakulásába és ellenőrizze valamelyest a konfliktusok rendezését. Az ítélkezés gyakorlatában ez egy-

8 Ganshof, 1962. 101–105.

9 Ganshof, 1962. 101–105.

10 Lásd: Nelson, 1996. 51–74.

részt az alkalmazott elvekben jelent meg. Nelson ugyan elismerte, hogy néhány, az Alpoktól északra eső területet felügyelő grófnak lehetnek másolatai törvénykönyvekből, amelyeket akár el is tudtak olvasni, ám álláspontja szerint e törvénykönyvek birtoklásának inkább presztízssértéke lehetett. Az egységes igazságszolgáltatás alapját a birodalom területén inkább az azonos társadalmi berendezkedés és a mindennél jelen lévő germán, valamint római hagyományok alkották, mint a törvényekkel és a létező szokásjogok írásba foglalásával megkísérelt egységesítés. Másrészt a Karoling uralkodók fentebb említett törekvése érhető tetten a *missusok* kinevezésében is. Ahogyan arra Levillain már jóval Nelson előtt rámutatott, a *missus* lehetett egyben az adott terület grófja is,¹¹ mely kinevezéssel az uralkodó ismét a helyi hatalmasság autoritását ismerte el. Nelson ezek alapján amellett foglalt állást, hogy a Karoling-kori grófok és feudális uraságok hatalomgyakorlásukat illetően valójában csak a kormányzattal fenntartott kapcsolatukban különböztek.¹²

A 10–11. század bíróságai a modern historiográfiában

Egyes történészek, mint például Bloch, markánsan eltérőnek vélték a 10–11. századi bíróságok szerepét a konfliktuskezelésben a Karoling-korhoz képest. Mások viszont egy a társadalom tagjai által elfogadott és hosszú időn át fennálló komplex rendszerként tekintettek rá. Az 1000. év körüli igazságszolgáltatás legfőbb jellemzőiként Bloch a bírói hatalom nagymértékű felaprózódását és a bíróságok gyengeségét jelöli meg a tekintetben, hogy alig tudták döntéseiket betartatni. Ezen anomáliákból kifolyólag Bloch szerint gyakoriak voltak a hivatalos igazságszolgáltatási fórumokon kívüli megállapodások, amelyeket a fogott bírák, a felek által választott bírók közreműködésével értek el. A pereskedők megegyezhettek, akár egy-egy bírósági döntés meghozatala után is, ha a vesztes képtelen volt megbékélni az ítélettel.

A bíróságok gyenge hatékonyságuk ellenére is működtek. A kétszintű igazságszolgáltatási rendszer Bloch szerint megmaradt azokon a területeken, melyek egykor a Karoling Birodalom részét képezték, de az illetékességi körök megváltoztak, ami a rendszer szétesésének legfőbb tényezőjét jelentette. Továbbá még egy, a 10. században megjelenő igazságszolgáltatási fórum megjelenéséről tett említést: a feudális törvényszékekről, ahol a hűbérúr vazallusai ítéleztek más hűbéresek ügyeiben. A kétszintű bírósági rendszer mellett a kollektív ítélezés is megmaradt egyes területeken, habár különféle változatokban: egyes hűbérurak élethosszig neveztek ki segédeiket, mások csak az ítélethozatal idejére. Egyéb területeken azonban a hűbérúr egyedül mondott ítéletet. Azokon a területeken, ahol a jogot írásba foglalták, kívülről megtanulták azt, vagy felolvastatták maguknak az ítélezés során. Másutt elég volt a szokások között némileg eligazodni. Az ítélezés nem volt bizonytalan: az írott dokumentumok, valamint a tanúk állításainak hitelességét a bírák

¹¹ Levillain, 1937. 350–351.

¹² Nelson, 1996. 51–70.

nak el kellett fogadni, ám ritkán került sor ezek bemutatására. A legtöbb esetben igazságszító párbaj alapján döntöttek el a vitákat, és a párbaj eredményének megállapítására is a bíróság volt jogosult.¹³

Georges Duby a dél-burgundiai igazságszolgáltatás átalakulását vizsgálta a Karoling Birodalom összeomlása után. Elsőként ő fogalmazta meg, hogy a bíróságok rendszere a társadalmi változások hatására alakult át. A 10. századi bíróságok még híven tükrözték a Karoling-kori berendezkedést, de a kis és a nagy ügyeket nem természetüknél fogva, hanem a pereskedők személye szerint különböztették meg, ami azt eredményezte, hogy a befolyásos emberek a grófi bírósághoz, a kevésbé jelesek pedig a századbírósághoz fordultak. Jelentéktelenné válásuk után a lovagokat, akik korábban a grófi bíróságon intézték ügyeiket, csak az erkölcsi normákkal, valamint a velük egyenrangúak hatalmával lehetett korlátok közé szorítani.¹⁴

Fredrick L. Cheyette Blochhoz hasonlóan úgy vélte, hogy a 12. század közepe előtt a bíraskodás kétszintű volt. Az urak oklevelek alapján bűnügyekben és polgári perekben nem ítéleztek, csak dependenseik kisebb ügyeiben. A felsőbb társadalmi réteg azonban a 13. század előtt tulajdonvitáit a bíróságokon kívül oldotta meg, sokszor háborúk és fogott bírák segítségével, mely gyakorlatra a későbbiekben visszatérünk. Cheyette rámutatott, hogy nem állnak rendelkezésre források azzal kapcsolatban, hogy az uralkodó osztály tagjai mikortól, hogyan és milyen törvények vagy normák alapján ítéleztek alattvalóik felett, valamint arra is felhívta a figyelmet, hogy az alacsonyabb státuszú néprétegek konfliktuskezelési szokásairól nem maradtak ránk források.¹⁵

Duby kutatásaiból kiindulva, az igazságszolgáltatás más módszerei mellett az ezredforduló idejének bíróságait is vizsgálta Patrick J. Geary. Véleménye szerint a működő bíróságok istenítéletek alapján ítéleztek vagy tanúvallomásokra támaszkodtak azokon a területeken, ahol élt a római hagyomány, azaz az egykori Karoling Birodalom déli–délnyugati területein. E bíróságok nem annyira a rendfenntartást, mint inkább a bevételek növelését és a társadalom ellenőrzését szolgálták. Elődeikhez hasonlóan Geary úgy vélte, hogy a bíróságok általában nem voltak hatékonyak, kivéve ha egy különlegesen erős gróf került hatalomra, de halála után általában ismét visszatértek a korábbi állapotok.¹⁶

A korábbi kutatások alapján a bíróságok működéséről megállapíthatjuk, hogy a 9. században a központi hatalom által többé-kevésbé szabályozott módtól sok tekintetben eltérő, a helyi szokások és hatalmasságok által befolyásolt rendszer alakult ki. Az ítélezés nem nélkülözte a racionális alapokat, de nem volt független, a befolyásosabb felek a maguk javára dönthették el a vitás kérdéseket. A Karoling Birodalom összeomlását követően sem változott a helyzet számottevően. A 10–11. században sem volt a bíróságok működése hatékonynak mondható, ítéleteik nem az igazságszolgáltatást, hanem a földesurak hatalmának kiterjesztését szolgálták.

13 Bloch, 2002. 387–389., 392–398.

14 Duby, 1977. 55–58.

15 Cheyette, 1970.

16 Geary, 1994.

A társadalom felsőbb rétegének tagjai nem a bíróságokon intézték vitás ügyeiket, a bíróságok leginkább a függő státuszúak peres fórumai voltak. A nemesség más, bíróságon kívüli egyezkedésekkel és magánháborúkkal rendezte el konfliktusait. Ezen módszerek historiográfiai megítélésének bemutatása előtt azonban az istenítéletek tárgyalására térünk rá, melyekről több történész úgy vélte a 20. század elején, hogy számottevő szerepük volt a bíróságokon. Az újabb kutatások azt is felvetik emellett, hogy ha egyáltalán alkalmazták őket, milyen céllal tették ezt, valóban hittek az eredményeknek, vagy inkább a politikai manipuláció eszközei voltak?

Az istenítéletek alkalmazása a konfliktuskezelésben: historiográfiai áttekintés

A történészek többsége ma már nem babonás eljárásként, hanem inkább irányított folyamatként tekint az istenítéletekre, melyek jó szolgálatot tettek a vitázó feleknek és a közösségnek.¹⁷ Már a 20. század elején felvetődött a kérdés, vajon valóban megcáfolhatatlan eredménnyel kecsegtető eljárásoknak számítottak-e az általunk vizsgált korszak ítélezésében az istenítéleti próbák.¹⁸ Richard W. Southern úgy vélte, hogy a középkori gondolkodás az istenítéleteket tiszta és megcáfolhatatlan bizonyítási eljárásnak tartotta a 12. századig.¹⁹ Peter Brown ezzel szemben nagy ívű tanulmányában azt igyekezett bizonyítani, hogy a próbák kimenetelét az érdekelt felek tudatosan befolyásolták. Brown, aki a vallás és a társadalom kapcsolatát kutatta, az istenítéletek vizsgálata során szociológiai szempontokat is figyelembe véve „ellenőrzött csoda”-ként írta le e bizonyítási módszereket. Úgy vélte, hogy az ítéletben érintett csoportok és a közösség érdekeinek megfelelő bizonyíték született egy-egy próba végén, így tulajdonképpen egyfajta kollektív ítélezés valósult meg. Az eljárás során viszonylag gyorsan ítélet született anélkül, hogy az érintett felek megalázónak érezték volna a helyzetet, annak köszönhetően, hogy Istent is bevonták a folyamatba, s így elkerülhető volt a további ellenségeskedés.²⁰

Brown nézeteit vitatta Charles M. Radding amerikai kultúrtörténész. Véleménye szerint a legnépszerűbb próbák, például a párbaj vagy az eskütétel folyamata nem volt kellő mértékben befolyásolható. Nem értett egyet azokkal az elképzelésekkel sem, melyek szerint az istenítéleteket tudatosan használták volna a konfliktusok lezárására. Amellett érvelt, hogy a próbák alkalmassága a konfliktusok lezárására a kora középkori gondolkodás világképében gyökerezett, amely a világ jelenségeire a vallásban keresett magyarázatot. Radding szerint az istenítéletek rítusokhoz kötődtek, és a résztvevők azt remélték, hogy megidézhetnek egy felsőbb hatalmat, amely ítéletet

17 Az istenítéletekről magyarul: Tóth, 2001; Solymosi, 2009; Uhrin 2013; legutóbb pedig Uhrin, 2016 és Balogh, 2016.

18 Elsőként: Torvillo, 1939. 850–853.

19 Southern, 1968. 97.

20 Brown, 1975. 137–143.

mond. Így istenítéletnek tekintették a mindennapi szerencsétlen baleseteket és a katasztrófákat is, például az éhínséget. E gondolkodásmód abban gyökerezett, hogy az emberek úgy hitték, hogy semmi sem történik véletlenül, és a csapásokat isteni büntetésként értelmezték, mivel Isten a kor embereinek nézete szerint véletlenül kezesül avatkozott be a közösségek mindennapjaiba.²¹

A kora középkori konfliktuskezelésnek számos tanulmányt szentelő Stephen D. White amellettt érvelt, hogy az istenítélet nem az ítékezés egyik formája volt, hanem a megegyezések elősegítésének egyik eszköze. Kilátásba helyezésével elsősorban az ellenfélre kívántak nyomást gyakorolni. Ezt bizonyítja, hogy a vizsgált perek során a felek legtöbbször nem vállalták a próbát, helyette inkább bírósági döntés vagy kétoldali megegyezés született. A visszalépés fő oka a próbatétel bizonytalan kimenetele lehetett, mivel a folyamat rendkívül befolyásolható volt, az eredményt pedig sokféleképpen lehetett értelmezni. Az istenítéletek elrendelésére azok kényszerítő ereje miatt mindig egy bírósági tárgyalás (*placitum*) keretein belül került sor, melynek megtartására általában csak akkor került sor, ha az egyéb békéltetési formák már kudarcot vallottak. A kitűzött próbától várták ugyanis, hogy elősegítse a megbékélés folyamatát. Amennyiben mégsem futamodott meg a vádlott, és a próba bejelentése után sem sikerült megegyezni a feleknek, még mindig lehetőség volt a folyamat befolyásolására a résztvevők által. Ha ítélet született, az csak akkor vált véglegessé, ha a felek nem vitatták azt, ellenkező esetben ugyanis újabb egyezkedések kezdődtek, elkerülendő az elégedetlenségből fakadó újabb konfliktusokat. Brownnal ellentétben azonban White úgy vélte, az istenítélet nem volt képes minden esetben megnyugtatóan lezárni egy-egy konfliktust, előfordulhatott, hogy inkább a bizonytalanságot táplálta.²²

Mindezt figyelembe véve valószínűbbnek látszik, hogy ezen eljárások is eszközök voltak a korszak ítékezésében. Nem jelenthetjük ki azonban, hogy ha alkalmazták is a próbákat az ítélethozatal során, eredményeik megcáfolhatatlan bizonyítékoknak számítottak. Rugalmas szabályaiknak és az eredmények tág értelmezési lehetőségének köszönhetően alkalmasak voltak arra, hogy segítségükkel a vitát egyik vagy másik fél javára döntsék el. Ebből a bizonytalanságból kifolyólag megfelelően bizonyultak arra is, hogy kilátásba helyezésükkel az ellenfelet tárgyalásra kényszerítsék.

A fogott bírák a 9–11. században

A bíróságok működése és az istenítéletek 20. századi megítélésének áttekintése után áttérünk a konfliktusok kezelésének más módjaira, melyek a történészek szerint nemcsak a Karoling Birodalom felbomlása után voltak népszerűek, hanem előtte is. Ezen módszerek konkrét megjelenésére ugyanakkor a 9. századi forrásokban

²¹ Radding, 1979. 949., 952., 955–956., 958.

²² White, 2005. 90–96.

nemigen találhatunk példát.²³ Ezek közül elsőként a fogott bírói intézményről folytatott kutatások eredményeit ismertetjük, főként Fredrick Cheyette, Stephen White és Patrick Geary tanulmányai alapján.

Fredrick Cheyette kutatásai szerint a 13. század közepe előtt a felsőbb társadalmi csoportok köreiből mindkét fél igényeit kielégítő egyezségek vagy magánháborúk vetettek véget a konfliktusoknak. Az általa vizsgált délfraancia területeken a fő szempont az volt, hogy senki ne menjen el üres kézzel, a konfliktusoknak ne legyenek egyértelmű vesztesei. E norma szerint nem az igazságszolgáltatás volt a lényeg, hanem a hosszú távú béke megteremtése, amit a felek személyes érzelmeinek figyelembevételével kívántak elérni.

A Cheyette által vizsgált oklevelekben, főképp a conques-i apátság kartuláriumában, a tulajdonjogi vitákat a felek közötti kompromisszumos megegyezés zárta le, amely megkötésében fogott bírák segítettek. A fogott bírák nem viseltek hivatalos tisztségeket, a közösség megbecsült tagjai voltak, s társadalmi rangjuk lehetőséget nyújtott arra, hogy a közösség tagjaira nyomást gyakoroljanak. Mai értelemben nem volt követelmény a pártatlanság, lehetnek a vitázó felek rokonai, barátai vagy éppen hűbérurai is. A közösségben elfoglalt helyzetük mellett e kötődésnek köszönhetően váltak alkalmassá feladatuk ellátására. A szemben állókat rábírták a megegyezésre, ítéletük elfogadására vagy annak belátására, hogy igényeik alaptalanok. Ritka esetekben döntéseik alapját képezhette oklevél, esetleg helyi nemesek ítélete, legtöbbször azonban a vitás földrészt felosztotta az egyik csoport, és a másíknak felajánlotta a választás lehetőségét. Néha azonban elegendőnek bizonyult valamely hatalmas személy jó tanácsa is, amelynek köszönhetően a tekintély csorbulása és sértettség nélkül megegyezhettek a felek, így elkerülve az erőszakot.²⁴

Stephen D. White a nyugatfrancia területeken fennmaradt oklevelek alapján, amelyek a marmoutier-i apátság és a világi felek közötti vitákat örökítik meg, Cheyette-hez hasonlóan arra a következtetésre jutott, hogy az ügyek bíróságon kívüli, kompromisszummal történő lezárása e területen is elterjedt volt, noha ez csak a dokumentumok alapos vizsgálata után derül ki, mert e tekintetben csak homályos utalásokat tartalmaznak a források. White megjegyzi, hogy eltérően a Cheyette által vizsgált régiótól, a nyugati területeken működtek bíróságok is, amelyek egyértelmű döntéseket hoztak, de ezek kevésbé voltak népszerűek a társadalom felsőbb rétegeihez tartozók körében. A bíróságok nem lehettek kellően hatékonyak, tekintve hogy egyes esetekben még az eljárás lezárása előtt, magánúton megegyeztek a felek, illetve ugyanígy egy-egy bírósági döntést utólag módosítottak. Ezen egyezkedéseket fogott bírák, mediátorok irányították, az így született megegyezéseket pedig később bírósági tagok erősítették meg. A megegyezések fő jellemzője a szertartásosság volt: a megbékélést bizonyos gesztusok tették egyértelművé a közösség számára; ezek közé tartozott a közös ebéd vagy a csók.

23 Nelson, 1996. 70.

24 Cheyette, 1970. 287–298.

Stephen D. White szerint több okból lehetett népszerű megoldás a bíróságon kívüli megegyezés. Mindkét fél nyert valamit: pénzbeli kárpótlást és új társadalmi kapcsolatot, amelynek segítségével a térségben betöltött politikai szerepét megerősíthette. Ennek kapcsán mutatott rá White, hogy nem feltétlenül sértés váltotta ki a vitákat, a konfliktusokat, melyek tárgya a White által vizsgált esetekben egy-egy vitatott földterület volt, inkább a társadalmi kapcsolatokban jelen lévő, mélyebb ellentétek idézték elő. Éppen emiatt lehetett fontos szerepe az olyan szimbolikus aktusoknak és ajándékoknak²⁵ a tárgyalások során, melyek mindenki számára világos jelentést hordoztak, s amelyek egyértelművé tették a közösség előtt az új, pozitív kapcsolat létrejöttét. White ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy a vitázó felek köthettek egyezséget fogott bírák nélkül is, tehát nem volt szükségszerű, hogy valaki vezesse ezeket a tárgyalásokat.²⁶

A felek a tárgyalásoknak köszönhetően megaláztatás nélkül vethettek véget egy-egy konfliktusnak, még akkor is, ha esetleg az eredetileg vágyott birtokot vagy egyéb elégtételt mégsem kapták meg. Miután nyilvánosan megkövették az apátságot, megbocsátást nyertek ugyanis, és ismét a közösség tagjai lettek. Ha pedig az egyik fél mégis felújította volna a békétlenséget, a megegyezést olyan személyek tanúsították, akik a közösségen belül hatékonyabban tudták a döntést érvényre juttatni, mint esetleg egy távolabb bíraskodó gróf, tehát tartósabb békére lehetett számítani. Ezen előnyök mellett említi még White, hogy az ilyen megegyezéseket igazságosabbnak vélhették, mint a formális, bírósági határozatokat, mivel a megálapodások gyülelembe vették a közösségeken belül fennálló helyzetet.

Patrick Geary szerint a konfliktusok a középkorban kulcsszerepet játszottak a társadalmakban abban a tekintetben, hogy segítettek meghatározni a közösségekben a hierarchiát. Geary a fogott bírák közreműködésével folytatott tárgyalásokat egy délfrancia területen zajlott vita kapcsán vizsgálta, amely a charges-i apátság és laikusok között zajlott. A fogott bíró, megállapításai szerint, nem egyedül vezette a tárgyalásokat, munkáját tanácsaikkal vazallusai segítették, akik a közösség véleményét képviselték. A vizsgált eset tanúsága szerint ezeken a gyűléseken az egymással szemben álló csoportok számára nem volt kötelező a megjelenés. Szintén ezen ügy alapján Geary úgy vélte, hogy a bírók bizonyos körülmények között az ellenoldali felek támogatói közül kezeseket választhattak, akik esküt tettek, vagy egy bizonyos összeget kellett befizetniük, ha nem járnak sikerrel. Feladatuk pedig az egyezségek elfogadásának garantálása volt, illetve rábeszéléssel segítettek a bíraskodó személynek az egyezés megkötése érdekében. Az ő szerepük, csakúgy, mint a bíró vazallusaié, a tanácsadás volt.²⁷

A széles körű érintettségnak megfelelően választottak helyszínt és időpontot a tárgyalásokra. Geary szerint a haragos feleknek nem volt lehetőségük, hogy elkerüljék egymást: találkoztak a templomban, a vásárokon, a köztereken. Ennek következtében az egész közösség bevonódott a vitába, ami a jó viszony kialakítását,

25 Az ajándékozás szokásairól lásd például: Mauss, 1967.

26 White, 1978. 281–308.

27 Geary, 1994. 137–138.

a békekötés pedig a közösség érdekeit is szolgálta. A folyamat bizonyos részei, így például a kikérdezés és az egyezkedések zárt ajtók mögött zajlottak, míg más események a nyilvánosság előtt. Utóbbiak általában a nyitó és a záró ceremóniák voltak, valamint a tanúk eskütétele. Erre vagy akár a tanúk személyének elfogadására egyik fél sem volt kényszeríthető, és a tanúk is meggondolhatták magukat, időközben visszaléphettek, ha mégsem kívántak beszélni.²⁸

Az idézett munkák szerzői álláspontja szerint tehát a fogott bírói intézmény – szemben a bíróságokkal – a megegyezés lehetőségét kínálta, mivel a tárgyalások végén mindkét fél győztesen távozhatott, és a felek között létrejöhetett a tartós béke, ami a közösség szempontjából is kiemelten fontos volt. A konfliktusok minél előbbi lezárását egy másik konfliktuskezelési formától való ódzkodás is indokolhatta. A magánháborúk ugyanis komoly fizikai károkat is okozhattak, mivel a harcoló csapatok túszokat ejtettek, fosztogattak, gyújtogattak.

Magánháborúk a 9–11. században

A fogott bírói intézmény után áttérünk egy másik, a korszakban népszerű konfliktuskezelési módszerre, a magánháborúkra. Marc Bloch szerint a magánháborúk az egész középkor során jelen lévő megtorlási módok voltak, és különösen a 10. századtól váltak gyakorivá, amikor a királyi hatalom gyakorlatilag megszűnt. Az általa vérbosszúként definiált hadjáratok kiváltó oka lehetett gyilkosság, de akár szóbeli sérelem is, amelyet követően bosszúhadjárat indítása a rokonság legszentebb kötelessége volt, s ennek során a felek családjából álló csoportok csaptak össze. A bűnös sorsa nem volt szükségszerűen halál, elég volt valamelyik családtagját meggyilkolni ahhoz, hogy a sértést megtorolják. A békekötéshez ezenfelül két dolog volt szükséges Bloch szerint, egyrészt pénzbeli jóvátétel megfizetése, másrészt a bűnös nyilvános megalázkodása az áldozat hozzátartozói előtt.²⁹

Stephen D. White kutatásai több ponton is ellentmondanak Bloch véleményének, és ki is egészítik megállapításait. Nem tekinthető a magánháborúskodás, mellyel az okozott sérelmeket kívánták megtorolni, csupán bosszúállást célzó szokásnak, hanem – White álláspontja szerint – inkább egy politikai folyamat részét jelentette. Nehéz megállapítani, hogy a harcok mikor törtek ki pontosan, White úgy véli, hogy a gyilkosság, amelynek megbosszulására indultak a sértett rokonai, valójában csupán egy olyan ürügyként szolgált a háborúskodás megkezdéséhez, amelyre bármikor hivatkozhattak. A valódi okok, amelyek ezeket a harcokat kiváltották, birtokviták voltak, esetleg a közösségben elfoglalt helytel való elégedetlenség, így a háború indítása White véleménye szerint nem azon múltott, hogy érte-e a feleket valamilyen sérelem, hanem inkább az volt meghatározó, hogy volt-e elég támadóerejük az egyes csoportoknak.

²⁸ Geary, 1994. 151–156.

²⁹ Bloch, 2002. 171.

A megbékélésnek különböző motivációi voltak. White szerint leginkább akkor hátrált meg valamelyik csoport, amikor az ellenfél nagyobb erőt tudott felmutatni az övéénél, de a gyilkosságtól – melyet Isten ellen való bűnnek tekintettek – való félelem is fontos szerepet játszott a meghátrálásban. A békekötés menetéről maradt fenn részletes leírás. Fontos része volt a bűnös megalázkodása az áldozatok hozzátartozói előtt – vagy ha nem volt áldozat, az ellenségek előtt –, akik megbocsátottak neki, majd megcsókolták egymást. Kérdéses azonban, hogy az így kötött békék mennyire voltak tartósak. Amennyiben ugyanis a régi haragosok érdeke ismét úgy kívánta, felújították a viszálykodást.³⁰

Patrick Geary szintén vizsgálta a magánháborúkat, a már fentebb említett charges-i apátságához kötődő esetek példáján. Geary azt hangsúlyozta, hogy résztvevői nem a társadalom peremére szorult elemek, hanem annak elismert tagjai voltak, akik egymással hadakoztak számukra ismeretes normák szerint. E megfigyeléssel is, ellentétben a korábbi vélekedésekkel, amellet érvelt, hogy a 10–11. század nem volt kaotikus kor a konfliktusok megoldásának szempontjából, csupán sajátos szokások figyelhetők meg. Blochhal ellentétben úgy vélte, a magánháborúk elősegíthették a társadalmi egyensúly helyreállítását egy-egy sérelem után, a hadviseléssel az ellenfelet tárgyalásokra kényszeríthették, amelyek aztán a mélyebben húzódó ellentétek elsimitásához vezettek. Nem csak és kizárólag fizikailag hadakozhattak a szemben álló felek. A világiak mellett az egyháziak is a hadviselés eszközeihez folyamodhattak – az ő esetükben a spirituális hadviseléshez –, melyek formáihoz sorolhatjuk a kiközösítést a szentségek kiszolgáltatásának megtagadását vagy a kiátkozást. Ugyanakkor az egyház sem riadt vissza a fegyveres harcotól, különösképpen nem a szerzetesi közösségek. A világiak is élhettek másfajta módszerekkel. Akadályozhatták ellenfeleik napi tevékenységét, gyűléseken vagy bíróságok előtt vádolhatták őket, amit szintén egyfajta hadviselésnek tekinthetünk.³¹ Geary Laura Nader antropológus arra is felhívta a figyelmet, miszerint a *feudok* nemcsak a megtorlást vagy a békekötést szorgalmazták, de rendfenntartó erővel is rendelkeztek a közösségen belül.³²

Mint arra rámutattunk, a magánháborúkról kialakult kép is meglehetősen nagy változáson ment keresztül a 20. században. Az új, elsősorban történeti szociológiai, antropológiai szempontú tanulmányoknak köszönhetően inkább politikai folyamatoknak tűnnek a *feudok*. Leggyakrabban földviták vagy a társadalmi helyzettel való elégedetlenség miatt törtek ki. A konfliktus résztvevői azonban sokféle céllal indíthattak támadásokat, így remélhették, hogy erejük láttán az ellenfél megretten és hajlandó lesz tárgyalásokba bocsátkozni, de tárgyalási alapokat is teremthettek egy-egy rajtaütés során. A következő részben a tárgyalt igazságszolgáltatási módszerek jelenlétét vizsgáljuk meg egy 11. századi forráson.

30 White, 1986. 195–263.

31 Geary, 1994. 145–147.

32 Nader, 1965. 18.

A konfliktuskezelés 11. századi módszerei egy unikális forrás tükrében

Vizsgált forrásunk a 11. században keletkezett, és az aquitaniai elit konfliktusait tárgyalja.³³ A viszályok kezelésének valamennyi fentebb bemutatott módja megjelenik az általában röviden csak *Conventum* néven emlegetett forrásban, mely Lusignani Hugó és Poitiers-i Vilmos aquitán herceg ellentétekkel teli kapcsolatát mutatja be. A szöveg minden bevezetést mellőzve egy egyezség leírásával kezdődik,³⁴ anélkül, hogy az ismeretlen szerző a szereplőkről, a körülményekről felvilágosítást adna. A kérdéses megegyezés szerint Hugónak hűbérura, Vilmos aquitán herceg (a szövegben következetesen az aquitánok grófjaként szerepel)³⁵ hűbérként földet ígért, de elárulta alávetettjét, és másik emberének, Radulf thouarsi algrófnak adta a birtokot. Hugó ezért később e Radulffal törekedett egyezsége, ennek értelmében az említett földért vagy más hasonló értékűért cserébe ígéretet tett arra, hogy feleségül veszi Radulf lányát, így megpecsételve a szövetséget. Ezen egyezményből Hugó később kihátrált, méghozzá a herceg kezdeményezésére, ahogyan a forrás fogalmaz, ura iránt érzett szeretete miatt tett eleget a herceg kérésének.³⁶ A történetek előzményéről, Hugó és Vilmos korábbi konfliktusairól a forrás nem számol be, Vilmos és Hugó viszonya talán azelőtt sem volt mentes az ellentétektől, mivel Vilmos a szöveg szerint elárulta alávetettjét. Az előzmények elhallgatása ellenére a forrás végén első pillantásra megnyugtatónak látszó lezárást kapunk: Hugó és a herceg egyezséget kötnek, és a helyzet rendeződni látszik, de formális aktusról, mely hangsúlyozná a békekötést, ebédről vagy csókról nem tudósít a szöveg.³⁷

A *Conventum* a fenti esethez hasonló földvitákat, egyezkedéseket örökíti meg. A szövegben megjelenő viszályokat a földterületek és a javak körüli nézeteltérések, illetve a szereplők személye kapcsolja össze, akik mind az aquitaniai elit köreiből kerülnek ki. Ha Patrick Geary nyomán elfogadjuk, hogy a *feud* kifejezés alatt nemcsak a magánháborúkat, de az egyéb módon megnyilvánuló ellentéteket is érthetjük, mint például a bírósági vagy a magánbírók által vezetett tárgyalásokat, a *Conventumra* egy *feud* vagy egy *feud* részletének összefüggő leírásaként tekinthetünk. A Hugó és Vilmos között feltehetőleg fennálló ellentétbe sodródnak bele a történet további szereplői is. Érdeemes megemlíteni, hogy a szereplők többsége nem teljesen idegen egymás számára. A továbbiakban sorra vesszük a forrásban felbukkanó konfliktuskezelési módszereket. Elsőként a bírósági tárgyalás gyakorla-

33 Magyarul a szövegről eddig: Beech, 2000. 36–85.; Horváth, 2011. 79–93. A forrást (*Conventum*, 1997) Varró Orsolya jelen kötetben közölt tanulmánya részletesen tárgyalja, egyúttal a szöveg fordítását is közli: Varró, 2018. A fordítás: Varró, 2018. 140–147.

34 *Conventum*, 1997. 541.; Varró, 2018. 140.

35 E ponton jelezzük, hogy a szövegben szereplő V. Vilmos Aquitania hercege és Poitou grófja volt, de a szöveg erősen elfogult Hugó iránt, ezért csak grófként emlegeti Vilmost. Egyúttal felhívjuk rá a figyelmet, hogy ugyanezen oknál fogva Vilmos herceg jellemére és Hugó ártatlanságára vonatkozólag a forrás vélhetően nem hiteles, de ez jelen dolgozatunk tárgyát, a konfliktuskezelés módszereinek megjelenését kevésbé érinti.

36 *Conventum*, 1997. 542.; Varró, 2018. 141.

37 *Conventum*, 1997. 548.; Varró 2018. 147.

tát, az istenítéleteket, majd a fogott bíró intézményét, és végül a magánháborúkat vizsgáljuk meg. A *Conventum* konfliktuskezelésre vonatkozó szakaszainak elemzésekor a módszerek megjelenésére koncentrálnunk, megvizsgálva, hogy melyek gyakoribbak, melyek kevésbé jellemzőek.

A konfliktuskezelés módszerei közül elsőként a bírósági fórum feltételezhető megjelenését emeljük ki. A forrásból megtudjuk, hogy Hugó ura, Vilmos herceg immáron nem először szegte meg hűbéresének tett ígérését, midőn Anjou grófja, Fulco igényt tartott alattvalója újonnan felépített várára. Hugó eleinte vonakodott az átadástól, majd mégis engedelmeskedett, azzal a feltétellel, hogy a hűbérbirtokait megkapja fedezetként, egyúttal a herceg biztosította őt, hogy ha hűbéresét elárulná ismét és a várat Hugó beleegyezése nélkül továbbadná, Hugónak nem kell tovább szolgálnia Gençay váráért. Mivel azonban a herceg újfent ígérete ellen cselekedett, és átadta a várat Hugó ellenségének, miközben nem adott cserébe kárpótlást,³⁸ a forrás megfogalmazása szerint Hugó *ivit ad curtem comiti*, vagyis Vilmos herceg udvarába vagy bíróságára ment, de törekvése eredménytelennek bizonyult, és jogait, melyek a szöveg szerint megillették volna, nem sikerült érvényre juttatnia.

Jane Martindale szerint e helyen egyértelmű, hogy a formális, hercegi bíróság megjelenését láthatjuk.³⁹ A forrás szókészlete alapján ugyan nem állapítható meg kétséggkívül, hogy ezen esetben bírósági intézményről van szó, egyes körülményekből mégis arra következtethetünk, hogy Hugó ezúttal egy szervezettebb fórumon jelenti be a panaszait, mint korábban. Ezt támasztja alá a szöveg megfogalmazása, tekintve hogy ez az egyetlen eset, amikor azt olvassuk, hogy Hugó a herceg udvarát, illetve bíróságát keresi fel,⁴⁰ az összes többi tárgyalás alkalmával a forrás azt a személyt jelöli meg, akivel az éppen aktuális nézeteltérést tisztázni kívánják. Feltételezhetjük, hogy itt valami más konfliktuskezelési formával állunk szemben. Ezt látszik alátámasztani továbbá az is, hogy a szövegből egyértelműen kiderül, Hugó többek előtt mondja fel esküjét, ami szintén utalhat egy ítézési testület jelenlétére. Ezek mellett a forrás a haragos felek közötti tárgyalásokat minden más esetben párbeszédesebb formában rögzíti. Ez alkalommal azonban csak annyit tudunk meg, hogy Hugó előadja a panaszait, melyeknek nem lesz fogamatja. További érv lehet a bírósági tárgyalás mellett, hogy ennek az esetnek súlyos következményei lesznek. Egyrészt hűségesküinek nagy részét Hugó felmondja, másrészt hűbéreseinek földjeit a herceg emberei háború címén (*pro nomine de guerra*) lefoglalják. Ezen történelem alapján pedig mindenki számára egyértelművé válik, hogy Hugó és a herceg viszonya megromlott.⁴¹

Martindale szerint a szöveg egy másik helyen is utalhat a bíróság megjelenésére. Akkor nevezetesen, amikor Vilmos herceg kezdeményezésére Hugó a La Marche-i gróf, Bernát hűbéresévé válik. Utóbbi túsokat ad át Hugónak, akiket a herceg

38 *Conventum*, 1997. 547.; Varró, 2018. 144–145.

39 Martindale, 1997. 12., 14.

40 E kifejezésnek több lehetséges értelmezése is van. Jelentheti egyszerűen az adott személy lakhelyét, udvarát, udvartartását. Ugyanakkor e kifejezést használták a szervezett bíróság megjelölésére is. Niermeyer, 2002. 386–387.

41 *Conventum*, 1997. 547.; Varró, 2018. 146.

elkér tőle arra az esetre, ha Bernát felrúgná a Hugóval kötött megállapodást (*convenientias*), hogy ezek segítségével alávetettjének támogatást nyújtson. Martindale véleménye szerint a *convenientias* kifejezés a bíróság kilátásba helyezésére célozhat.⁴² Ez utóbbi esetben azonban az utalás meglehetősen homályos, ezért nem állapíthatjuk meg egyértelműen, hogy itt is ténylegesen a bírói fórumról van szó. Az „*ad curtem comiti*” esetében azonban több körülmény is alátámasztja ezt. Ennek fényében elmondhatjuk tehát, hogy szövegünkben ez az egyetlen alkalom, amikor bírósági úton igyekeznek egy konfliktust rendezni. Arra a következtetésre juthatunk, hogy e forrás tanúsága szerint a bíróság intézménye nem a legnépszerűbb fórum a viták elsimítására a *Conventum*-ban megjelenő aquitaniai elit körében. Ezen feltevés pedig egybevág Stephen D. White és Fredrick Chettye fentebb idézett eredményeivel, miszerint a társadalom felsőbb rétegei nem a bíróságoktól várták vitáik megoldását. Hugó sem elsősorban a bíróságtól remél jogorvoslatot: előző konfliktusai során másféle mód-szereket részesített előnyben, a fegyveres támadásokat, illetve a tárgyalásokat.

Egy másik – a historiográfiai összefoglalóban is említett – konfliktuskezelési formára, az istenítéletre a szövegben a bírósági tárgyaláshoz hasonlóan mindössze egy példát találunk. E megoldás akkor kerül szóba, amikor a viszony már igencsak elmérgesedik Hugó és Vilmos között, és a herceg nem tudja szép szóval rávenni hűbéresét, hogy higgyen ígéreteinek. Ekkor a herceg felveti annak lehetőségét, hogy adott szavát úgy erősíti meg, hogy egy szolgáját istenítéleteknek veti alá. Így Hugónak nem lesz többé oka a kételkedésre, legalábbis a herceg szerint. Hugó azonban nem fogadja el ura javaslatát. Nem jelenti ki ugyan egyértelműen, hogy az istenítélet gyakorlata nem elég megbízható, mégis visszautasítja, mondván, ő csak az Isten könyörületeségében és a hercegeben bíz. Ezzel folytatódik az egyezkedés, melyet végül azzal zárnak le, hogy a herceg megígéri, fiával nem fogják elvenni Hugó javait, de ha mégis ezt parancsolná, ő ne adja át azokat, és ne engedelmeskedjék nekik. A tárgyalást a végső megegyezés követi.⁴³ A visszakozás alátámaszthatja, hogy az istenítélet nem nyújtott megfelelő garanciát, éppen a próba eredményének tág értelmezési lehetőségei vagy a folyamat könnyű befolyásolhatósága miatt. A herceg hatalma ugyanis kiterjedhetett a próbát lebonyolító személyekre, így a számára kedvező vég-eredményt hozhatta volna. Ha e feltételezéseket elfogadjuk, a forrás alapján az istenítéletet a politikai manipuláció eszközeként tekinthetjük. Azt is meg kell említenünk, hogy az istenítélet a forrásban nem bizonyítási eljárás-ként jelenik meg egy per során, hanem a herceg adott szavát hivatott megerősíteni egyfajta biztosítékként.

A két- vagy többoldalú, fogott bíró vagy közvetítő előtti egyezkedések már jóval gyakoribbak forrásunkban, mint az előbbi két módszer. A herceg sosem vesz igénybe közvetítőt, viszont ő az egyetlen személy a szöveg szerint, aki e szerepet elvállalja. A fogott bíró feladatainak ellátására többször is felkéri Hugó a herceget, aki egy alkalommal eleget is tesz a felkérésnek. A forrás szerint ugyanakkor a herceg mediátorként nem feltétlenül a béke megteremtésére törekszik, ami tovább árnyalja a fogott bíróról és közvetítőkről kialakított képünket. A fogott bíró vagy

⁴² *Conventum*, 1997. 544.; Varró, 2018. 146–147.

⁴³ *Conventum*, 1997. 548.; Varró, 2018. 147.

közvetítő bizonyos esetekben a saját érdekeit helyezi előtérbe, más helyzetben egyszerűen nem hatékony a működése.

Bernát és Hugó konfliktusában Vilmos herceg közvetített a fegyverszüneti megállapodás érdekében. A herceg a fegyvernyugvást kihasználva hadba hívta Hugót, utóbbi, bár nem akar menni, mégsem mondhatott ellent urának, aki erővel is magával vitethette. Míg Hugó urával időzött, Bernát a fegyverszüneti egyezményt megsértve megtámadta őt, hatalmas károkat okozva neki.⁴⁴ Egy másik esetben, amikor Rancon ura, Aimeri fia és Hugó háborúznak, Hugó panaszkodására a herceg azzal nyugtatja, hogy egyezség útján rendezi a vitát, ha mégsem jár sikerrel, befejezi a Hugónak ígért vár építését.⁴⁵

A herceg Hugónak és Fulciónak viszályában is megpróbál közvetíteni, bár Hugó eredetileg csupán tanácsért fordult hozzá. A konfliktuskezelés alkalmával a herceg igyekszik elérni, hogy Hugó adja át várát Fulciónak, amire nagy sokára kerül csak sor, mielőtt végül megegyeznek.⁴⁶ Az elmondottakból is látszik, hogy a fogott bíró egyrészt nem volt mindig hatékony békítő, másrészt nem feltétlenül a konfliktus feloldására törekedett, hanem előfordulhatott, hogy saját érdekeinek megfelelően próbálta alakítani a helyzetet.

A herceg önkényesen is beavatkozott a vitákba, ami nem tekinthető a fogott bírói szerepkör részének. Erre példa az eset, amikor Hugó Radulf unokaöccsének, Geoffroy-nak negyvenhárom lovasát foglyul ejtette, a herceg arra kérte, adja át neki a foglyokat, mondván, vagy a Hugó javára folytatandó tárgyalásokhoz használja fel a túszoikat, vagy visszaadja őket Hugónak. Ezekről a túszoikról a későbbiekben nem olvashatunk, a szöveg szerint azonban Hugó végül semmit nem kapott azokból a javakból, melyeket a túsok segítségével szerezhetett volna magának.⁴⁷

A közvetítő szerepet ezen utóbbi esetben önként vállalta el a herceg, de nem azzal a céllal, hogy az ellentéteket elsimítsa. E gyakorlat így nem tekinthető konfliktuskezelési formának. Mégis fontosnak tartjuk megemlíteni, nem elfelejtve a szöveg elfogultságát, mivel ezen esetek felhívják a figyelmünket arra, hogy a mediátorok, közvetítők, fogott bírák segítségnyújtása mögött önös érdekek húzódhattak meg. Bizonyos esetekben talán nem is kérték fel őket, és nem is kívánták a vitás helyzetet rendezni, inkább nyereszkedni próbáltak. Az önös érdekeknek így komoly szerepe lehetett alkalmanként a konfliktusok elhúzódásában is.

A következő konfliktuskezelési forma, melyet a forrás alapján szemügyre veszünk, a *feudok* vagy magánháborúk, melyek során az ellenségeskedő felek fegyveres konfliktusokba bocsátkoztak. A forrásban előforduló első ilyen háború során Radulf Vilmos herceg ellen vonul, akivel ugyan korábban úgy tűnt, hogy megegyezett. Az egyezség ellenére indított hadjárat tényleges kiváltó okát nem tudjuk meg. Radulf Hugót hívná segítségül a herceg ellen, de Hugó visszautasítja az ajánlatot, a szöveg szerint a herceg iránt érzett szeretete miatt.⁴⁸

44 *Conventum*, 1997. 545.; Varró, 2018. 144.

45 *Conventum*, 1997. 544.; Varró, 2018. 143.

46 *Conventum*, 1997. 546.; Varró, 2018. 144.

47 *Conventum*, 1997. 543.; Varró, 2018. 142–143.

48 *Conventum*, 1997. 542.; Varró, 2018. 141.

Az ezt követő konfliktus résztvevői Hugó és a fenti hadjárat alkalmával elhunyt Radulf utóda, Geoffroy. A konfliktusok tehát minden esetben nem személyekhez kötődtek, hanem folytatódhattak a családok között akár az egyik haragos fél halálát követően is, amennyiben az ellentét nem került feloldásra. A herceg meg egyezett Geoffroy-val, így köztük béke született, Hugóval azonban nem került sor hasonló egyezségre. A forrás szerint Geoffroy az elszenvedett sérelmek miatt támadta meg Hugót, de talán valószínűbb, hogy így akarta egyezkedésre kényszeríteni. Hugó feltehetőleg azonban addig nem akart békét kötni, míg meg nem kapja a földet, amit a herceg neki ígért.

A *feud* cselekményeinek leírása ez esetben a legrészletgazdagabb. Megtudjuk, hogy Geoffroy felgyújtotta Hugó várát, lovasokat fogott el és levágta kezüket, ezenfelül a szöveg megfogalmazása szerint még „sok mást is tett”. Mivel a herceg nem segített a békekötésben, Hugó is ugyanazokat követte el Geoffroy ellen, s a fentebb már említett fogolyszerzés segítségével próbálta magának biztosítani az igényelt földeket, majd ezt látva Geoffroy hajlott volna a békekötésre.⁴⁹ A sikeresnek tűnő hadjárat ellenére azonban mégsem járt igazán jól Hugó, ugyanis a hercegnek átadva a túsokat végül nem kapott semmit.⁵⁰ Ez az eset jól példázza, hogy a magánháború során fontos lehetett olyan tárgyalási alapra szert tenni, melynek segítségével egyezkedést lehetett kezdeményezni és békét kötni.

A következő magánháború középpontjában nem Hugó áll, mivel a konfliktus elsősorban Aimeri és Bernát között feszül. Hugó a hercegnek segít, aki Aimeri ellen Bernát oldalán áll, s Vilmos parancsára ő is Bernátnak ajánlja magát. A harcok során Hugó nagy veszteségeket szenved, és hiába győzik le Aimerit, ismét csak nem kap semmit, noha a herceg várát kezdett építeni számára, melyet azonban végül félbehagyott. Ezt követően a herceg keveredik harcba Aimerivel, Chizé váráért, melyben Hugó segítségére is számít, amit újból megkap.⁵¹

A soron következő *feud* főszereplője ismét Hugó. Ennek leírása a leghosszabb a szövegben ismertetett magánháborúk közül. Először a fentebb említett Bernát segít Hugónak Aimeri fia ellen, akit szintén Aimerinek neveznek, de a megtámadott vár emberei megadják magukat Bernátnak, mondván, így elkerülhetik Hugó támadását. Bernát tehát egyezséget köt a vár embereivel, ami talán kedvezőbb kilátásokkal kecsegtette őket annál, mint amit Hugótól reméltek. Ettől kezdve Bernát is Hugó ellen harcol, aki a herceghez fordul segítségért. Azokat a biztosítékként adott túsokat kéri tőle, akiket eredetileg egyezségük kötésekor Bernát adott Hugónak, s akiket aztán Hugó átadott a hercegnek. Vilmos azonban ahelyett, hogy átadná a túsokat, szabadon engedi őket. Ezt látva Hugó Géraud limoges-i püspöktől kér segítséget, akivel közösen várát építenek, amelyet a herceg felgyújt. A vár felgyújtása, vagy akár a túsok szabadon engedése biztosan jelzi, hogy Vilmos sem saját vazallusa oldalán vesz részt a konfliktusban. Olyannyira nem, hogy ekkor köti meg Bernát és Hugó között azt a tizenöt napos fegy-

49 *Conventum*, 1997. 542–543.; Varró, 2018. 141.

50 *Conventum*, 1997. 542.; Varró, 2018. 141.

51 *Conventum*, 1997. 544.; Varró, 2018. 143.

verszűnetet, melyről fentebb már szóltunk. A fegyverszűnetet megszegő Bernát által Hugónak okozott károkról korábban már említést tettünk, s arról is, hogy a saját érdekeit szem előtt tartó herceg ismét nem segített hűbéresének. A konfliktus folytatásaként Hugó megtorolta az őt ért támadást, ő is fosztogatta Bernát birtokait, túszoikat is ejtett.⁵²

Az ezt követő viszály Hugó és Anjou grófja, Fulco Nerra között tört ki. Hugó az általa elpusztított Gençay várának újjáépítésébe kezd, melynek átadását azonban Fulco, akinek ő alávetettje, kéri tőle. Hosszas tárgyalási folyamat veszi kezdetét, melyben maga a herceg is komoly szerephez jut. Hugó azonban nem tudja megakadályozni, hogy Gençay újfent ellensége kezére kerüljön, de a herceg ellen indított hadjáratban sikerül biztosítania magának Chizét.⁵³

A fenti esetek alapján arra következtethetünk, hogy a magánháború megindításának több oka is lehetett. Ezek egyike, hogy tárgyalási alapot teremtsenek, illetve hogy ezáltal békére kényszerítsék az ellenfelet. A fosztogatások és gyűjtogatások olyan károkat okozhattak az azt elszennvedő félnek, aminek hatására az beleegyezhetett az egyezkedés folytatásába.

Mindezeket figyelembe véve elmondhatjuk, hogy a 11. századi konfliktusok rendezésében a bíróság szerepe nem volt számottevő, legalábbis a *Conventum* alapján. Az istenítéletek sem jellemzőek, bizonyítási eljárás részeként nem találkozunk velük, kizárólag biztosíték gyanánt szolgálnak. Az elmérgesedett helyzetet leginkább többoldalú alkukötésekkel igyekeztek orvosolni, szinte a teljes szöveg egyezkedések sorozata. Ezen megállapodások között a fogott bírói szerepre kétszer találhatunk konkrét példát. Ebből egyszer nem vállalja a herceg a feladatot, egyszer pedig sikertelen a közbenjárása. Más ügyekben Vilmost nem kéri fel e szerepre egyértelműen, csupán tanácsért, segítségért fordulnak hozzá, ő mégis közvetít a felek között. Néhányszor nem valódi konfliktuskezelésről van szó, tekintve hogy a herceg ígérete ellenére nem kiegyezésre törekszik, hanem saját érdekében cselekszik. A konfliktusok kezelésére további eszközként a magánháborúk szolgáltak, melyek igen népszerűnek tűnnek a *Conventum* tükrében. Egy-egy rajtaütés segítségével tárgyalásra kényszeríthették az ellenfelet, aminek végén a helyzet rendeződhetett. Az is világossá válik számunka, hogy a szövetségek rugalmasak voltak: Vilmos herceg is gyakran embere, Hugó ellen cselekszik, de Hugó másik ura, Bernát is elárulja alávetettjét, és addigi ellenfelét, Aimerit segíti.

A *Conventum*ban összetett konfliktuskezelési rendszert figyelhetünk meg, melynek – különböző arányban – része a bírósághoz fordulás, az istenítélet, a fogott bírák intézménye, valamint a magánháborúk. E rendszer azonban e dokumentum alapján csak a társadalom elitjére vonatkoztatható. A forrásból az alsóbb rétegek tekintetében egyáltalán nem kapunk információt, sőt a felső rétegnek is csak egy csoportjáról, melynek tagjai valamilyen módon kapcsolatban állnak egymással, s akiknek eszközeik vannak arra, hogy igazságot szolgáltatassanak vagy elégtételt kapjanak.

⁵² *Conventum*, 1997. 546.; Varró, 2018. 144.

⁵³ *Conventum*, 1997. 547.; Varró, 2018. 146.

Kitekintés

Mivel a 9. századból hasonló jellegű forrás nem maradt fenn, a Janet Nelson által vizsgált oklevelekkel, valamint az ő kutatási eredményeivel vethetjük egybe a 11. századi forrásunk alapján tett megállapításainkat. Az esetek, melyeket Nelson vizsgált, bírósági ügyek, ahol tanúkat hallgattak meg, és írásos bizonyítékokat mutattak be. Ezen oklevelek alapján úgy látszik, hogy a Karoling-kor bíróságai a királyi hatalomtól többé-kevésbé független módon működtek, de elméletben rendszeres elszámolással tartoztak a Karoling-udvarnak. Az udvar törekvése azonban, hogy kézben tartsa az igazságszolgáltatást, meghiúsult, a helyi uraságok felügyelték az igazságszolgáltatást.

Nelson az általa elemzett esetek kapcsán arra mutatott rá, hogy a bíróságokat befolyásolni lehetett, azok gyakran annak a javára döntöttek, aki nagyobb erőt képviselt a térségben. Az első diploma, melyet kiemelt az általa vizsgált anyagból, Aquitaniából származik, a perrecyi apátság dokumentumai között maradt fent.⁵⁴ *Colonusok* egy csoportja azért fordul bírósághoz, mert úgy vélik, a közelmúltban sérültek jogaik a perrecyi apátság hatalmaskodásának következtében. A bíróságtól várták, hogy visszaállítsák a korábbi helyzetet, a per során azonban nem jártak sikerrel. Azt állították, hogy most több járandósággal tartoznak uruknak, mint régebben. Ezen állítást az apátság egy dokumentum bemutatásával cáfolta meg, a *colonusok* pedig elismerték, hogy kötelességeik teljesítését jogosan várja el az apátság. Egy másik, saint-denis-i esetben a bírósághoz forduló az állították, hogy jogtalanul akarják kényszeríteni őket alacsony rendű szolgálatokra, hiszen ők szabadok, nem szolgák. Ezen állítással szemben a mitryi apátság tanúkat vonultatott fel, akik igazolták, hogy ezek az emberek és őseik is mindig is szolgarendűek voltak. Nelson álláspontja szerint e két eset arra világít rá, hogy a 9. században a földesurak a bíróságokat használták arra, hogy a földjeiken élőkre akaratukat ráerőltessék, akár azért, mert több bevételre volt szükségük, akár mert munkaerőhiány volt, és így tudták embereiket arra kényszeríteni, hogy a szükséges munkákat elvégezzék.⁵⁵

Ezen oklevelek és Nelson cikke alapján elmondhatjuk, hogy a Karoling-időszakban e bíróságok célja nem elsősorban az igazságszolgáltatás volt, hanem eszközökként szolgáltak a helyi hatalmasságok kezében, hogy maguk számára javaikat biztosítsák. A perek során a bíróságok ugyan a függetlenség látszatát igyekeztek kelteni, például a meghallgatásokkal és a tanúvallomásokkal, mégis olyan lezárásokat adtak az ügyeknek, melyek a helyi politikában meghatározó személynek kedveztek.

Ugyanígy manipulációról tanúskodik egy másik, szintén Nelson által ismertetett oklevél is, amely két burgundiai földbirtokos vitájának egy szeletét tárja eléink. Nelson úgy véli, hogy Wulfald, Bourges püspöke azért próbálta meg a bíróság elé vinni a perrecyi birtok egy vitás ügyét, mert egy közeli rokonát nevezték ki *missusnak* a régióban, s ezért úgy vélte, elég befolyása lesz ahhoz, hogy az ügyet számára kedvezően ítélje meg a bíróság. Ezt látszik alátámasztani az a tény is, hogy a *missi dominici* ülésén tárgyalták az ügyet. Mindkét fél felvonultatott tanúkat, és

⁵⁴ Nelson, 1996. 71–72. (9. sz.)

⁵⁵ Nelson, 1996. 57–58. (9. sz.)

okleveleket is bemutatnak. Annak ellenére, hogy a püspök rokona volt a *missus*nak, kísérlete sikertelen maradt, ugyanis az alperes, Eccard Mâcon grófja, hatalmas birtokainak köszönhetően még mindig nagyobb erőt képviselt a régióban, így az ő javára döntöttek.⁵⁶ Nelson úgy véli, e fenti eset is azt bizonyítja, hogy nagyobb mértékben számított a viták során, ha valaki az adott térségben tekintélyes hatalmat mondhatott magáénak, mint ha adott esetben egy Karoling uralkodó támogatta őt. A Nelson által vizsgált utolsó eset szintén a bíróságok befolyásolhatóságára világít rá. Az oklevél egy Loire-völgyi birtokvitát ír le, melynek során az egyik peres fél megjegyzi, hogy a tanúkat megfélemlítették, ezért nem az ő oldalán vallottak.⁵⁷

Ugyanezen gyakorlatot fedezhetjük fel a *Conventum*ban is a konfliktuskezelés során. A forrás elbeszélése alapján azt láthatjuk, hogy aki Aquitániában a vitás kérdésekben az erősebb félként tűnik fel, vagy aki elég értékes javakat birtokol ahhoz, hogy jó feltételekkel kössön békét, biztosítani tudja magának a vágyott javakat. A viszályokban a katonai erőnek, befolyásnak is nagy szerepe lehetett. Az a csoport, amelyik nagyobb katonai erőt tudott felmutatni, könnyebben kényszeríthette ellenfelét meg egyezésre. Ezen esetekben – ahogyan a Janet Nelson által vizsgált ügyekben is – valószínűleg lényegtelennek bizonyult, hogy kinek volt a valóságban igaza, csak az számított, hogy kinek volt elég ereje ahhoz, hogy javakat szerezzen és így békét teremtsen.

Mindezek fényében azt gondoljuk, hogy a vitás ügyekben a 9. században – éppúgy, ahogy a 10–11. században – a helyi elit legtekintélyesebb szereplői tűnnek meghatározónak. A Karoling Birodalom összeomlása előtti és utáni időszakot tehát nem választja el éles cezúra a konfliktuskezelés tekintetében. A békét ugyanazon elvek szerint, ugyanolyan gyakorlat alapján kötötték. A helyi politikai berendezkedés, illetve a terület hatalmasságai befolyásolták az ítélezést és a viták lezárását a mindenki által ismert és elfogadott szabályok szerint.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források

Conventum

1997 *Conventum inter Guillelmum Aquitanorum comitem et Hugonem Chiliarchum*. In: Martindale, Jane: *Status, Authority and Regional Power. Aquitaine and France, 9th to 12th Centuries*. Aldershot, 1997. VIIb/542a–548a. (Variorum collected studies series, 488.)

2. Szakirodalom

Balogh

2016 Balogh Elemér: A Várad Regestrum mint jogtörténeti forrás és az istenítéletek. In: *Mortun Falu. 800 éves Kunszentmárton*. Szerk.: Barna Gábor. Kunszentmárton, 2016. 19–27.

⁵⁶ Nelson, 1996. 72–73. (9. sz.)

⁵⁷ Nelson, 1996. 73–74. (9. sz.)

Bárány

1999 Bárány Attila: Az elkorcsosult feudalizmus fogalma, szerepe és megítélése az angol történetírásban. In: *Studia Miskolcinsula. A Miskolci Egyetem történettudományi tanszékeinek évkönyve*, 3. (1999) 58–73.

Barthélémy

1999 Barthélémy, Dominique: *L'an mil et la paix de Dieu. La France chrétienne et féodale, 980–1060*. Paris, 1999.

Beech

2000 Beech, George: A hűbérúr–dependens (vazallus) viszony. Esettanulmány Aquitániából, 1030 körül. In: *Aetas*, 15. (2000) 3. sz. 36–85.

Bloch

2002 Bloch, Marc: *A feudális társadalom*. Bp., 2002.

Brown

1975 Brown, Peter: Society and the Supernatural: A Medieval Change. In: *Deadalus*, 104. (1975) 2. sz. 133–151.

Cheyette

1970 Cheyette, Fredric: Suum cuique tribuere. In: *French Historical Studies*, 6. (1970) 3. sz. 287–299.

Duby

1977 Duby, Georges: The Evolution of the Judicial Institutions: Burgundy in the Tenth and the Eleventh Centuries. In: Duby, Georges: *The Chivalrous Society*. Berkeley–Los Angeles, 1977. 15–58.

Ganshof

1962 Ganshof, François-Louis: Les traits généraux du système d'institutions de la monarchie franque. In: *Il passaggio dall'antichità al medioevo in occidente*. Spoleto, 1962. 91–127. (Settimane di studio del Centro italiano di studi sull'Alto Medioevo, 9.)

1963 Ganshof, François-Louis: Le programme de gouvernement imperial de Charlemagne. In: *Renovatio imperii. Atti della Giornata internazionale di studio per il millenario*, Ravenna, 4.–5. nov. 1961. Faenza, 1963. 63–96.

1965 Ganshof, François-Louis: The Impact of Charlemagne on the Institutions of the Frankish Realm. In: *Speculum*, 40. (1965) 47–62.

1970 Ganshof, François-Louis: *Frankish Institutions under Charlemagne*. New York, 1970.

1971 Ganshof, François-Louis: *The Carolingians and the Frankish Monarchy: Studies in Carolingian History*. London, 1971.

Geary

1994 Geary, Patrick J.: Living with Conflicts in Stateless France: A Typology of Conflict Management Mechanism, 1050–1200. In: Geary, Patrick J.: *Living with the Dead in the Middle Ages*. New York, 1994. 125–162.

Györkös

2000 Györkös Attila: Isten békéje és a treuga Dei a 11. századi Franciaországban. In: *Aetas*, 15. (2000) 3. sz. 62–75.

Horváth

2011 Horváth Richárd: Várépítés engedélyezése az Árpád-kori Magyarországon. In: *Várak nyomában. Tanulmányok a 60 éves Feld István tiszteletére*. Szerk.: Terei György–Kovács Gyöngyi et al. Bp., 2011. 79–93.

Landes

1992 Landes, Richard: Between Aristocracy and Heresy: Popular Participation in the Limousin Peace of God, 994–1033. In: *The Peace of God: Social Violence and Religious Response in France around the Year 1000*. Eds.: Head, Thomas F.–Landes, Richard Allen. Ithaca–London, 1992. 184–218.

Levillain

1937–1938 Levillain, Léon: Les Nibelungen historiques et leurs alliances de famille. In: *Annales du Midi*, 49. (1937) 196. sz. 337–408., 50. (1938) 197. sz. 5–66.

Martindale

1997 Martindale, Jane: *Status, Authority and Regional Power. Aquitaine and France, 9th to 12th Centuries*. Aldershot, 1997. (Variorum collected studies series, 488.)

Mauss

1967 Mauss, Marcel: *The Gift. Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies*. New York, 1967.

Nader

1965 Nader, Laura: The Anthropological Study of Law. In: *American Anthropologist*, 67. (1965) 6. sz. 3–32.

Nelson

1996 Nelson, Janet: Dispute Settlement in the Carolingian West Francia. In: Nelson, Janet: *The Frankish World, 750–900*. London, 1996. 51–74.

Niermeyer

2002 Niermeyer, Jan Frederik: *Mediae Latinitatis lexicon minus. Lexique latin medieval – Medieval Latin Dictionary – Mittellateinisches Wörterbuch*. Vol 1. A–L. Vol. 2. M–Z. Leiden, 2002.

Paxton

1992 Paxton, Frederick: History, Historians, and the Peace of God. In: *The Peace of God: Social Violence and Religious Response in France around the Year 1000*. Eds.: Head, Thomas F.–Landes, Richard Allen. Ithaca–London, 1992. 21–40.

Radding

1979 Radding, Charles M.: Superstition to Science: Nature, Fortune and the Passing of the Medieval Ordeal. In: *American Historical Review*, 84. (1979) 4. sz. 945–969.

Solymosi

2009 Solymosi László: Istenítélet és pecséthasználat. Egy sajátos pecséthasználat történetéhez. In: *História*, 31. (2009) 2. sz. 14–16.

Southern

1968 Southern, Richard W.: *The Making of the Middle Ages*. New Haven, 1968.

Torvillo

1939 Torvillo, Paul V.: A History of Lie Detection. In: *Journal of Criminal Law and Criminology*, 29. (1939) 6. 848–881., 30. (1939) 1. sz. 104–119.

Tóth

2001 Tóth G. Péter: Folyampróba – liturgikus vízpróba – boszorkányfűrésztés. Istenítéleti eljárások a boszorkányperekben. In: *Démonológia és boszorkányság Európában*. Szerk.: Pócs Éva. Pécs–Bp., 2001. 249–291. (Studia Ethnologia Hungarica, 1.)

Uhrin

2013 Uhrin Dorottya: A Várad Regestrum veneficiummal és maleficiummal kapcsolatos esetei. In: *Micae Mediaevales III. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Szerk.: Gál Judit–Péterfi Bence–Vadas András–Karnzieritz Károly. Bp., 2013. 133–151.

2016 Uhrin Dorotya: Az istenítéletek társadalomtörténeti elemzése a Várad Regestrum alapján. In: *Mortun Falu. 800 éves Kunszentmárton 1215–2015*. Szerk.: Barna Gábor. Kunszentmárton, 2016. 28–43.

Van Caenegem

1965 Van Caenegem, Raoul C.: La preuve dans le droit du moyen âge occidental. In: *La preuve. Deuxième partie. Moyen âge et temps modernes*. Bruxelles, 1965. 691–753. (Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des institutions, 17.)

Varró

2018 Varró Orsolya: Megállapodás Vilmos, Aquitania hercege és Hugó chiliarchus között. Egy egyedülálló szöveg a 11. századi Franciaországból. In: *Világtörténet*, 8. (40.) (2018) 1. sz. 125–152.

Vauchez

1994 Vauchez, André: *La spiritualité du Moyen Âge occidental. VIIIe–XIIe siècles*. Paris, 1994.

White

1978 White, Stephen D.: „Pactum... Legem Vincit et Amor Judicium” – The Settlement of Disputes by Compromise in Eleventh-Century France. In: *The American Journal of Legal History*, 22. (1978) 4. sz. 281–308.

1986 White, Stephen D.: Feuding and Peace-Making in the Touraine around the Year 1100. In: *Traditio*, 42. (1986) 195–263.

2005 White, Stephen D.: Proposing the Ordeal and Avoiding it: Strategy and Power in Western French Litigation 1050–1110. In: White, Stephen D.: *Feuding and Peace-making in Eleventh-Century France*. Aldershot, 89–121. (Variorum Collected Studies.)

ANNA ROMSICS

FORMS OF CONFLICT MANAGEMENT IN FRANCIA IN THE NINTH TO ELEVENTH CENTURY

The purpose of the present paper is to discuss the degree to which methods of conflict management in the ninth century differed significantly from its forms in the tenth and eleventh centuries in the French territories. The first part of the paper sheds light on this historiographical debate, summarizing the main research results on practices attached to comital courts, ordeals, arbiters and feuds from the ninth to eleventh centuries in Francia, as this topic has been only vaguely represented in Hungarian scholarship. That part is followed by an analysis of a unique text, the so-called *Conventum*, written in the early eleventh century on a series of conflicts in Aquitaine, which shows very well how disputes were handled around the year 1000. As a conclusion, we compare our results related to the eleventh century with those of Janet Nelson, concerning the ninth century, to answer the question: Was there a considerable gap between the methods of conflict resolution in Francia, in these two respective periods?

HU ISSN 0083-6265

Kiadja az MTA BTK Történettudományi Intézet

A kiadásért felel Fodor Pál igazgató

A szedési, tördelési munkálatokat
az MTA BTK TTI tudományos információs
témacsoportja végezte

Vezető: Kovács Éva

Tördelőszerkesztő: Palovicsné Tihanyi Éva

Térképek: Nagy Béla

Nyomdai munkák: Krónikás Bt., Biatorbágy